

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General del Patrimoni Cultural
Servei de Suport Tècnic i Inventari
Biblioteca del Patrimoni Cultural

3170

Vil·la romana Can Teres - Consolidació - La Garriga (Vallès Oriental)

Vila Bonamusa, Lluís

Garriga i Casteblanque, Silvia

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

ESTRAT, SCP
Carretera Vella ním. 75
08470 Vallgorguina
CIF: G-61212577
Tf: 667 03 92 95

a Sant Esteve de Palautordera, 1 de juny de 2001

Lluís Vila Bonamusa

ÍNDEX

Fitxa tècnica	1
Introducció	2
Situació geogràfica	3
Context històric	4
Criteris d'intervenció	5
Descripció de la intervenció	6
1.- Sector meridional de l'Edifici dels Banys	
1.1.- <i>Consolidació de murs</i>	6
1.2.- <i>Consolidació dels arrebossats</i>	9
1.3.- <i>Protecció dels paviments</i>	9
2.- Extrem occidental dels desguassos	9
3.- Neteja general	10
Bibliografia	11

FITXA TÈCNICA

Restauració:

Sílvia Garriga i Casteblanque

Arqueologia

Montserrat Tenas i Busquets

Lluís Vila i Bonamussa

Col·laboració treball de camp:

Mònica Mercado

Agraïm la col·laboració de:

Brigada d'Obres i Serveis de l'Ajuntament de la Garriga

Servei de Jardineria V. González

INTRODUCCIÓ

Continuant amb les línies indicades en el *Projecte Arqueològic de can Terrés* (1994) la campanya d'intervenció a la vil·la romana va estar destinada a la neteja, adequació i consolidació d'algunes de les estructures de l'edifici dels banys.

Des de 1870 ençà, el jaciment havia estat objecte de nombroses campanyes d'excavació arqueològica que culminaren durant la dècada dels 70, quan l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona va descobrir l'edifici dels banys privats de la vil·la (*balnae*).

Entre 1977 i 1993 únicament es van dur a terme dues intervencions arqueològiques puntuals que, incentivades pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat, el Museu de Granollers i l'Ajuntament de la Garriga, van confirmar el gran potencial que oferia el jaciment per la recerca arqueològica. Això no obstant, malgrat el relleu històric, el jaciment va romandre abandonat, sense cap mena de protecció.

L'any 1993, *Estrat SCP*, va iniciar un programa d'intervencions destinat a (1) assolir la protecció legal i física del jaciment, (2) la seva dinamització cultural i (3) la continuació de les tasques de recerca. Entre 1993 i 1996, i gràcies al finançament assumit pel propi ajuntament i la propietat (senyors Camp), i a la col·laboració del Servei d'Arqueologia de la Generalitat i de la Diputació de Barcelona (any 1996), s'ha avançat de forma considerable en els objectius plantejats inicialment.

La realització de les diverses campanyes de restauració (1993, 1995, 1996 i 1997) i d'una d'arranjament de l'entorn (1994) ha permès protegir físicament les estructures excavades de la vil·la i, més especialment, l'edifici dels banys. La realització d'una àmplia campanya de prospecció geofísica i arqueològica (1995) ha possibilitat la delimitació exhaustiva del jaciment i declaració com a BCIN.

La campanya efectuada l'any 1998 va estar destinada a la neteja general de la vegetació i a la consolidació de diverses estructures i arrebossats. Aquestes actuacions no pretenen reconstruir les volumetries arquitectòniques originals sinó preservar les existents, el criteri d'intervenció es fonamenta en considerar el conjunt com unes restes que cal respectar el màxim i conservar.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

El jaciment de can Terrés pertany al terme municipal de la Garriga, comarca del Vallès Oriental. Concretament s'ubica al sud del nucli urbà de l'esmentada població, en una terrassa fluvial situada a la riba esquerra del riu Congost, llindant amb el Torrent de Malhivern o Riera de Samalús.

La localització en coordenades UTM segons la Cartografia Militar de España (Mapa General, Serie L, La Garriga, 37-14 /364, Escala 1:50.000) és de 31TDG408137 i l'alçada, segons l'Institut Cartogràfic de Catalunya (FMTN 364, Full 292XII2, Escala 1:5.000) és de 229,56 metres sobre el nivell del mar.

L'accés al jaciment s'efectua per la carretera N-152 de Granollers a la Garriga. Passat el punt quilomètric 36, la carretera travessa el torrent esmentat, el qual és paral·lel al camí veïnal anomenat també de Malhivern. Aquest camí dona accés directe a la part excavada del jaciment, actualment visitable. El jaciment rep el nom de can Terrés per la proximitat de la masia del mateix nom, situada a l'oest de les restes.

Situació del jaciment de can Terrés (La Garriga, Vallès Oriental).

Institut Cartogràfic de Catalunya, FMTN 364, Full 292XII2. Escala 1: 5.000.

CONTEXT HISTÒRIC

Els primers establiments romans del Vallès daten de finals del segle II aC, tot i que la majoria se situen cronològicament al segle I aC. Es concentren en tres àrees principals: la vall del Mogent, la vall del Tenes i la vall del Congost, zones al·luvials extremadament aptes per l'agricultura. És a la conca del riu Congost on es localitza el poblament romà més antic de la comarca (Arrizabalaga et al 1984:84).

Les tasques de prospecció arqueològica endegades als anys 50 i continuades a través de les cartes arqueològiques comarcals han evidenciat un procés de romanització molt intens des d'època republicana. Del segle II aC destaquen vil·les de fundació itàlica com can Martí, a Samalús o can Santa Digna i la Bòbila Ramoneda, a les Franqueses del Vallès. Del segle I aC, a més de la pròpia vil·la de can Terrés, destaquen les vil·les de can Berengueret a Samalús o can Bertran, a les Franqueses. Durant l'època imperial el nombre de jaciments s'incrementa considerablement, amb la creació de nombroses *villae* i *vicus* de nova planta com Santa Maria de Llerona a les Franqueses del Vallès, el Pedró i ca n'Illa a la Garriga o can Llivants a Samalús. El nombre de vil·les documentades en època baix-imperial és inferior, fet que tradicionalment ha estat interpretat com un retrocés del poblament.

L'ocupació romana del municipi de la Garriga s'articula a l'entorn de la via romana que discorre de forma paral·lela al riu Congost. L'elaboració de l'inventari del patrimoni històric i arqueològic municipal va permetre documentar un total de 35 jaciments romans. L'anàlisi de la dispersió espacial d'aquests jaciments mostra una clara tendència a ocupar les zones planeres i les cotes baixes, lliandant amb la via esmentada. En època republicana el poblament es concentra prioritàriament a la zona septentrional del municipi, mentre que durant el període imperial tendeix a créixer vers la zona central i meridional. Els jaciments septentrionals es desocupen progressivament durant l'alt imperi. En canvi, els jaciments meridionals, situats en la zona més idònia per l'explotació agropecuària, perduren al llarg del període baix-imperial.

La vil·la de can Terrés és l'única que ha estat excavada modernament i presenta una pervivència cronològica molt àmplia. Els materials més tardans que ha proporcionat la vil·la s'adscriuen al segle V dC. Això no obstant, diversos autors han destacat la possibilitat d'una ocupació visigòtica que enllaçaria amb el període alt-medieval, documentat a l'ermita romànica de Santa Maria del Camí.

A l'interior d'aquesta ermita es conserva una làpida sepulcral pertanyent a Xixilo, filla del comte Guifré el Pilós. L'esmentada làpida reaprofitava un bloc de marbre blanc decorat amb baix relleus de palmes i volutes que, segons J.Maurí, podrien datar-se al segle V dC, enllaçant amb l'abandonament de les darreres estructures de la Vil·la (J.Maurí, 1949:30).

CRITERIS DE RESTAURACIÓ

Els criteris d'intervenció que s'han adoptat en el Projecte Arqueològic de can Terrés són els que marquen les normes vigents acceptades internacionalment en les cartes de restauració (Atenes 1931, Venècia 1964 i *Del Restauro* 1987), les més destacades de les quals són la llegibilitat de les intervencions realitzades i l'estabilitat i reversibilitat dels materials utilitzats.

Cal respectar el pas del temps (envelliment natural, modificacions, etc) i no pretendre retornar les restes al seu moment inicial de creació, intervinguent al mínim, respectant al màxim, conservant més que restaurant i documentant cadascuna de les intervencions efectuades.

Per consolidar les estructures, s'ha optat per utilitzar el morter tradicional, a base de calç apagada i sorra de riu barrejada amb aigua. En les reintegracions s'empren materials que procedeixen del mateix jaciment (còdols, maons, etc).

Per diferenciar les parts restaurades de les originals s'apliquen unes cintes de morter que remarquen les parts noves. En aquesta campanya es va veure la necessitat d'afegir a les cintes uns petits triangles per indicar les zones restaurades, ja que s'havia observat la dificultat del públic en distingir les consolidacions realitzades a les parts superiors dels murs de les reintegracions a nivell de fonamentacions.

Les estructures arqueològiques que requereixen un reforç per evitar-ne l'enfonsament es refonamenten amb diferents tipus de material constructiu segons les necessitats (còdols, totxos, etc). En tots els casos es recobreixen aquests materials amb arrebossats de morter de calç i sorra que posteriorment es tenyeixen amb terra de l'entorn. Aquesta mesura serveix per evitar la possible confusió d'aquestes estructures de reforç amb les estructures arqueològiques originals.

En aquesta campanya es va continuar amb el criteri de restauració adoptat en les anteriors intervencions (utilització del morter tradicional de calç i materials procedents del mateix jaciment). Per facilitar la llegibilitat de la intervenció es va coronar la part superior de les estructures originals amb una capa gruixuda de morter de sorra i calç apagada colorada amb pigment mineral vermell. Així si fos necessari desmuntar les parts afegides la capa de morter vermell ens indicaria on acaba l'estructura antiga. També es van fer les cintes que ressegueixen per l'exterior dels murs la capa de morter tenyit.

DESCRIPCIÓ DE LA CAMPANYA D'ACTUACIÓ

La campanya de restauració es va centrar en el sector meridional de l'edifici dels banys, concretament en la consolidació de les filades superiors d'alguns murs, en la conservació de paviments i en la consolidació d'arrebossats. També es va procedir a portar a terme la neteja general del jaciment, consistent en l'extracció de la vegetació, però també en l'eliminació de concrecions i fongs dels arrebossats de diversos àmbits.

Es va actuar en els espais següents:

- Accés sud als banys (BM 3): consolidació i coronament.
- Àmbit E (mur E1, E2), Àmbit D (mur D1, D2 i D3): consolidació i coronament.
- Àmbit H (murs BM 3 i BM 4): consolidació i coronament.
- Àmbit I: I 1, I 3: murs i arrebossats del dipòsit superior
- Àmbit B: extracció dels fongs de les parets (B3, Bd1)

1.- Sector meridional de l'Edifici dels Banys

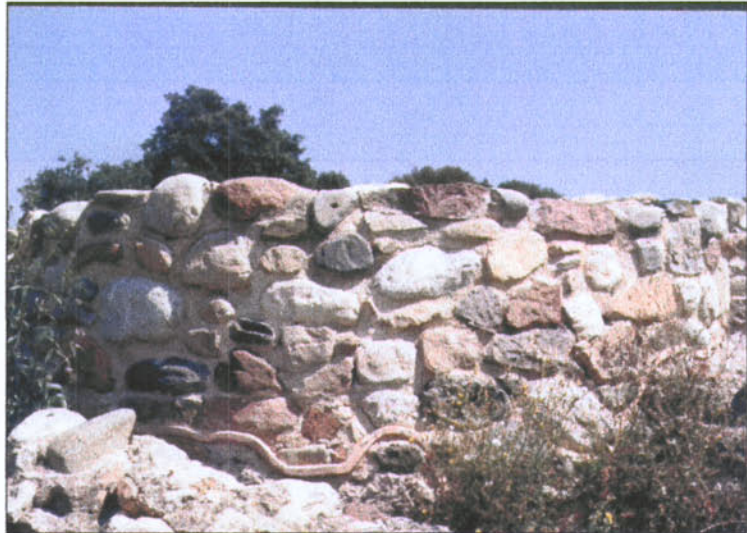
1.1.- Consolidació dels murs

L'estat de conservació dels murs intervinguts era molt dolent. Les filades superiors havien estat consolidades amb morter de ciment pòrtland i sorra durant les campanyes d'excavació dels anys 70. Aquesta restauració estava totalment descohesionada del mur original, fet que havia succeït per que el ciment és un material que té un grau de duresa i dilatació molt superior al morter de calç original. Així mateix, les filades superiors del mur original presentaven descohesió i dissolució dels morters. Per aquests motius, fou necessari eliminar aquests materials i tornar a consolidar les estructures respectant la tècnica constructiva i els materials de l'obra original.

L'actuació va consistir primer en l'eliminació del parament fet amb ciment pòrtland. El segon pas va ser netejar el parament original i segellar la part superior de les estructures amb una capa de morter tradicional de calç amb sorra colorada amb pigment mineral vermell. Al damunt d'aquesta capa es van alçar diverses filades amb el mateix tipus de morter però sense tenyir.

- Sales calentes (E i D):

Les filades superiors de les estructures absidials presentaven un estat de conservació deficient, motiu pel qual van ser consolidades. S'eliminaren les restes de ciment i es coronaren novament amb morter de calç i sorra.

- Sala tèbia (Àmbit H):

Es va netejar el sector sud per tal de recuperar, documentar i coronar el mur meridional de tancament d'aquest sector dels banys, que apareixia cobert per les terres del talús aportades durant les excavacions dels anys 70. Així mateix es va consolidar les parets que subdivideixen l'àmbit H (BM 4 i BM 5).

- També va intervenir-se en el mur que tanquen un possible accés sud al l'edifici dels banys (BM 3). L'actuació va consistir en portar a terme el desmuntatge parcial, es va sanejar i seguidament es va procedir a la seva consolidació i coronament, segons el procediment ja exposat.

- Dipòsit superior (Àmbit I):

L'any 1993, durant la primera campanya de restauració, es va refonamentar la cantonada nord-est d'aquest dipòsit per evitar-ne l'enderrocament. Això no obstant, no es va poder intervenir en les filades superiors de l'estructura ni en els arrebossats, que també requerien una intervenció urgent, estaven descohesionats del mur i presenten taques de fongs i concrecions calcàries.

En la campanya de 1998 s'eliminaren les restes de ciment de la filada superior dels murs I1, I4 per tal de tornar-la a coronar amb el procediment actual. Així mateix, es va netejar el talús que cobreix l'extrem meridional amb la finalitat de documentar el dipòsit i consolidar-lo.

1.2.- Consolidació dels arrebossats

• Dipòsit superior

L'estat de conservació dels arrebossats era dolent, estaven descohesionats del mur i presenten taques de fongs i concrecions calcàries. L'actuació va consistir en eliminar el morter de ciment que es va utilitzar per segellar les vores dels arrebossats substituint-lo per morter de calç apagada barrejada amb bocins de ceràmica.

1.3.- Protecció dels paviments de la sala calenta i de la sauna.

Finalitzada les tasques de restauració d'aquests dos àmbits, es va iniciar la neteja mecànica dels paviments. Amb posterioritat es van cobrir amb geotèxtils i una capa sorra com a mesura de protecció. Els geotèxtils són uns teixits permeables que eviten l'arrelament de les plantes sobre els paviments.

2.- Extrem occidental dels desguassos

En aquest sector, paral·lelament al dipòsit exterior, es documentà una possible estructura de pedra seca que va ser parcialment consolidada amb ciment durant els anys 70. El seu estat de conservació era molt precari. L'actuació portada a terme va consistir en l'eliminació de les restes de ciment, es va documentar i es va tornar a consolidar amb morter de calç i sorra.

3.- Neteja general

En primer lloc es va portar a terme la neteja general de la vegetació que s'havia estès per tot el jaciment. El procediment d'actuació fou diferent, en alguns aspectes, segons la naturalesa de la zona intervinguda. Quan es tracta d'espais amb sòls de terra, la vegetació fou extreta a través de megalles i tràmeccs, picant lleugerament amb l'objectiu de tallar les herbes. En aquells casos que les plantes es trobaven arrelades a les estructures foren tallades amb eines i s'extragué les arrels.

Una altra de les accions portades a terme fou la neteja de les parets que presentaven taques de fongs i concrecions calcàries. Les parets netejades van ser: B3, Bd 1 i Bd 2, així com l'interior de la piscina freda.

Dipòsit: Bd 1

Frigidarium: graons, C3

BIBLIOGRAFIA

Alsius, P. (1877), "Restes romans a la Garriga", a: *Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, I.

Arabia i Solanes, R.(1877), "Excursió a la Garriga, Ripoll, Núria i Sant Joan de les Abadesses", *Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, I.

Arrizabalaga, A., Pardo, J. i Sadurní, J. (1984), *Els orígens de Granollers i del Vallès Oriental*, Ajuntament de Granollers i Caixa de Catalunya.

Barberà, J. i Pascual, R. (1973), "La villa romana de Can Terrés (La Garriga)", *Información Arqueológica*, núm.12: 152-153.

Canibell, E. (1878), "Excursió a la Garriga", *Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, II.

Coll, J.M. i Roig, J. (1998), "L'antiguitat tardana al Vallès Oriental: algunes consideracions", a: *Lauro, Revista del Museu de Granollers*, núm.14.

Estrada i Garriga, J. (1993), *Granollers a l'antiguitat*, Revista del Vallès, Tarafa Editora de Publicaciones S.L.

Estrada J. i Villaronga, L. (1967), "La Lauro monetal y el hallazgo de Cànoves (Barcelona)", *Ampurias* núm.XXIX: 135-193.

Maurí i Serra, J. (1949), *Història de la Garriga*.
Hospitalet de Llobregat, Romargraf S.A., Volum I.

Pàmies, A. i Pardo, J. (1987), "La vil.la romana de Can Terrés (La Garriga)", *Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*, Granollers.

Pardo, J. (1986), "La romanització del Vallès", *Estudis de Granollers i del Vallès Oriental. Aproximació al medi natural i a la història de Granollers*, Servei Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Granollers.

Pascual Guasch, R. (1976), "La Villa Romana de Can Terrés (La Garriga)", *Información Arqueológica* núm.20-21: 66-67.

Pascual Guasch, R. (1977), "Las termas de can Tarrés (La Garriga)", *Informació Arqueològica*, 25.

Tenas, M. i Vila, Ll. (1990), "L'arqueologia al Vallès Oriental. Perspectives de futur", *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, núm.1.

Tenas, M. i Vila, Ll. (1996), "Breu història de les intervencions arqueològiques a la vil.la romana de Can Terrés", *Analecta d'Història Garriguenca*, núm.5.

Tenas, M. i Vila, Ll. (1997), "Vil.la Romana de Can Terrés. Projecte Arqueològic", *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, núm.12.

Vila, Ll.; Tenas, M. i Oliveras, I. (1993), *El Patrimoni Arqueològic de la Garriga*.
Sant Cugat del Vallès, Editorial Rourich, Contrapunt Monografies.

ESTRAT SCP

ESCALA 1/100

Campanya de restauració

maig de 1998

PROJECTE ARQUEOLÒGIC DE

CAN TERRERS

La Garriga, Vallès Oriental

A partir de la planimetria del Servei d'Arqueologia

Lluís Vila Bonamusa

